

**XX ASR BOSHLARIDA TOSHKENT SHAHRI AHOLISINING TA'LIM
TIZIMI VA MAORIF SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR**

Abduxamidova Mavlyuda Abduvaxidovna

Toshkentdagi Singapur menejmentni rivojlantirish unstituti

O'quv resurs bo'limi mutaxassisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr boshlarida Toshkent shahrida ta'lim tizimining rivojlanishi, an'anaviy maktablar bilan bir qatorda yangi usul maktablarining paydo bo'lishi, rus-tuzem maktablari faoliyati, oliy ta'lim muassasalarining shakllanishi va maorif sohasidagi islohotlar tahlil qilinadi. Shuningdek, jadidlarning ta'lim sohasidagi faoliyati, ayollar ta'limi masalasi va dunyoviy bilimlarning joriy etilishi masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, yangi usul maktablari, rus-tuzem maktablari, jadid maktablari, ayollar ta'limi, madrasa, maorif islohotlari.

Kirish

XX asr boshlarida Toshkent shahri ta'lim tizimi murakkab va ko'p qirrali xarakterga ega edi. An'anaviy maktab va madrasalar bilan bir qatorda, yangi usul maktablari, rus-tuzem maktablari va yevropa tipi o'quv yurtlari faoliyat yuritardi [1, b.45]. Bu davr ta'lim tizimining o'zgarishi va modernizatsiyasi jarayonlari bilan xarakterlanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimining tarixiy ildizlarini o'rganish va XX asr boshlaridagi ta'lim sohasidagi tajribalarni tahlil qilish zaruriyati bilan belgilanadi.

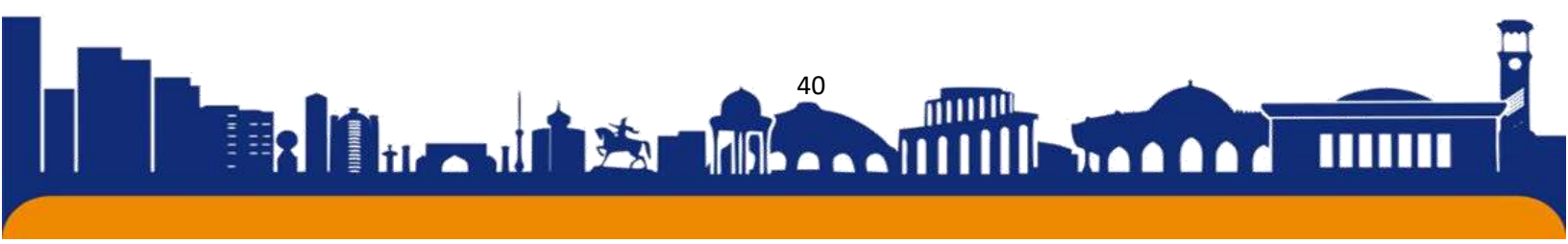
Asosiy qism

XX asr boshlarida Toshkentda 200 dan ortiq an'anaviy maktab va 20 ga yaqin madrasa faoliyat yuritgan [2, b.78]. Bu muassasalarda asosan diniy ta'lim berilib, arab tili, fiqh, hadis va boshqa an'anaviy fanlar o'qitilgan.

1901-yilda Munavvar qori tomonidan birinchi yangi usul maktabi ochildi. 1917-yilga kelib bunday maktablar soni 30 dan oshdi [3, b.156]. Bu maktablarda:

- Zamonaviy o'qitish metodlari qo'llanilgan
- Dunyoviy fanlar o'qitilgan
- Rus tili o'rgatilgan
- Yevropa fanlari kiritilgan

Rus-tuzem maktablari

1884-yilda birinchi rus-tuzem maktabi ochildi. Bu maktablar mahalliy aholi uchun rus tili va madaniyatini o'rgatish markazi bo'lib xizmat qildi [4, b.234]. Rus-tuzem maktablarida:

- Rus va mahalliy tillar o'qitildi
- Dunyoviy fanlar o'rgatildi
- Zamonaviy bilimlar berildi

XX asr boshlarida Toshkentda ayollar ta'limi masalasi dolzarb bo'ldi. 1914-yilda birinchi qizlar maktabi ochildi [5, b.89]. Jadidlar ayollar ta'limini rivojlantirish uchun faol harakat qildilar.

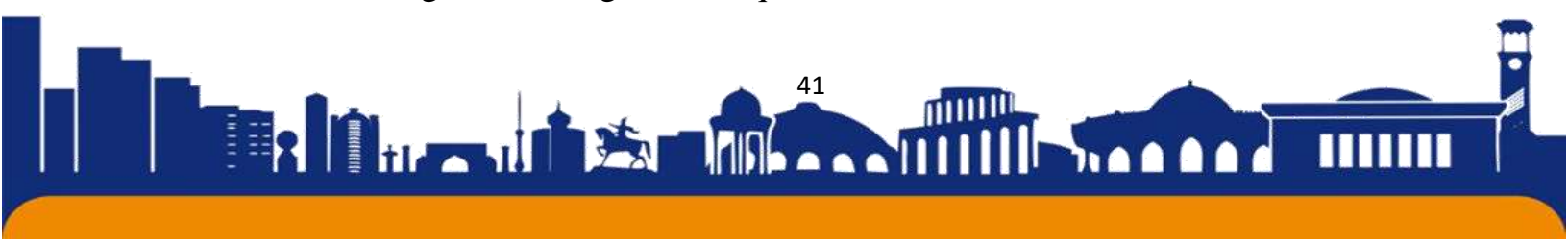
1918-yilga qadar Toshkentda oliy ta'lim muassasalari bo'lmagan, lekin bu davrda oliy ta'lim muassasalarini tashkil etish g'oyalari muhokama qilingan [6, b.167].

1915-yilda Toshkentda o'qituvchilar tayyorlash kurslari ochildi [7, b.234]. Bu kurslar yangi usul maktablari uchun kadrlar tayyorlashda muhim rol o'ynadi. Jadidlar tomonidan yangi darsliklar yaratildi. "Ustodi avval", "Adibi soniy" kabi darsliklar keng tarqaldi [8, b.145]. Rus tilidagi darsliklar tarjima qilindi.

Shaharning turli hududlarida kutubxona va qiroatxonalar ochildi [9, b.90]. Ular ta'lim tizimining muhim qismi sifatida faoliyat yuritdi. XX asr boshlarida Toshkent shahrida xususiy ta'lim muassasalari ham faoliyat yurita boshladi. Boy savdogarlar va ziyolilar tomonidan maktablar ochilib, ularda zamonaviy fanlar o'qitildi. Bu maktablarda rus, turk va yevropa tillarini o'rgatishga alohida e'tibor qaratildi [3, b.160]. Xususiy maktablarning jihozlanishi va o'quv dasturlari davlat maktablariga nisbatan yuqori darajada edi.

Shaharning "yangi" qismida birinchi hunarmandchilik maktablari ochildi. Bu maktablarda temir yo'l ishchilari, temirchilar, duradgorlar va boshqa texnik mutaxassislar tayyorlandi [5, b.95]. Hunarmandchilik maktablarida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalar ham berildi. Bu maktablar shahardagi sanoat korxonalarini uchun malakali kadrlar tayyorlashda muhim rol o'ynadi. An'anaviy madrasalarda ham islohotlar o'tkazilish zaruriyati tug'ildi. Ba'zi madrasalarda dunyoviy fanlar - geografiya, tarix, matematika kiritila boshladi. Taraqqiyparvar mudarrislar madrasalarda o'qitish tizimini isloh qilishga harakat qildilar [7, b.240]. Bu jarayon katta qarshiliklarga uchrasa-da, diniy ta'lim muassasalarining modernizatsiyasi boshlandi.

Yangi usul maktablarida zamonaviy pedagogik usullar qo'llanila boshladi. O'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish, ko'rgazmali qurollardan foydalanish, amaliy mashg'ulotlar o'tkazish kabi yangi metodlar joriy etildi [4, b.167]. Bu metodlar ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

Qizlar maktablarida an'anaviy va zamonaviy fanlar bilan bir qatorda, tibbiyot asoslari, gigiyena, tikish-bichish, pazandachilik kabi amaliy fanlar ham o'qitildi [8, b.152]. Bu maktablarda asosan mahalliy ayollar o'qituvchi bo'lib ishladi. Qizlar maktablarining o'quv dasturi o'g'il bolalar maktablaridan farq qilardi.

Shaharning "eski" qismida asosan an'anaviy maktab va madrasalar, "yangi" qismida esa rus maktablari va texnik bilim yurtlari joylashgan edi. Yangi usul maktablari esa shaharning har ikki qismida ham faoliyat yuritdi [6, b.235]. Bu holat ta'lim tizimining ikki yoqlama rivojlanishiga imkon berdi.

Bu o'zgarishlar Toshkent shahrini Turkistonning yetakchi ta'lim markaziga aylantirdi. Shaharning ta'lim tizimidagi tajribalar keyinchalik butun mintaqa ta'lim tizimining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa

XX asr boshlarida Toshkent shahri ta'lim tizimi sezilarli o'zgarishlarga uchradi. Bu davrda:

1. An'anaviy va zamonaviy ta'lim tizimi yonma-yon rivojlandi
2. Yangi usul maktablari tashkil etildi
3. Ayollar ta'limi masalasi ko'tarildi
4. Dunyoviy fanlar joriy etildi
5. O'qituvchi kadrlar tayyorlash boshlandi
6. Zamonaviy darsliklar yaratildi

Bu o'zgarishlar keyinchalik mustaqil O'zbekiston ta'lim tizimining shakllanishiga asos bo'lib xizmat qildi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Бендриков К.Е. (1960) Очерки по истории народного образования в Туркестане. Москва.
2. Dolimov U. (2006) Turkistonda jadid maktablari. Toshkent: Universitet.
3. Абдурахимова Н.А. (1994) Колониальная система власти в Туркестане. Ташкент: Фан.
4. Ostroumov N.P. (1908) Исламоведение. Ташкент.
5. Rizaev S. (1997) Jadid ma'rifati. Toshkent: Sharq.
6. Qosimov B. (2002) Milliy uyg'onish. Toshkent: Ma'naviyat.
7. Алимова Д.А. (2000) История как история, история как наука. Ташкент.
8. Khalid A. (1998) The Politics of Muslim Cultural Reform. Berkeley.
9. Sodiqov H. (2011) O'zbekiston tarixi. Toshkent: Sharq.

